

Yazar: Dr. Ahmet Kerim Gültekin

Firik Dede

Yayın Tarihi: **5 Ekim 2025**

Özet

Firik Dede, geçtiğimiz yüzyılda Dersim'in Ovacık bölgesinde yaşamış, hem kutsal bir halk bilgeliği (pir, müşid) figürü hem de mistik bir "sır taşıyıcısı" olarak Alevi toplumsal hafızasında yer etmiş, Dervişcemal Ocağı'na bağlı bir Raa Haqi piri'dir. 1938 Dersim Soykırımı, 1980 askeri rejimi ve 1990'lar dönemi gibi tarihsel kırılmaların doğrudan tanığı ve mağduru olan Firik Dede, yaşadığı büyük acılar karşısında "konuşma orucuna" girerek sessizliğini, hem bir yas dili hem de bir direniş biçimi haline getirmiştir. Oğlu Behzat'ın 1981'de askerlerce diri diri yakılması sonrası dilsizleşmiş, bu sessizlik çevresinde şekillenen hayatı ise hem halk arasında "keramet anlatılarıyla" özdeşleştirilmiş hem de "yaşan bir jiare" (insan-ı kâmil) figürü olarak ruhani bir anlam kazanmıştır.

Firik Dede'nin yaşamı, Kürt Alevi inanç sisteminde kutsal mekânlarla, sözlü hafızayla, kültürel kimlikle ve bireysel yasla iç içe geçen, Batını gelenekteki "sır olma" haliyle örtüşen katmanlı bir anlatı sunmaktadır. Sessizliği, tembur eşliğinde söylediği deyişler, cemlerdeki önderliği, doğal coğrafyayla kurduğu bağ ve hakikatin dile gelmeyen ağırlığı, onu sadece tarihsel bir figür değil, aynı zamanda bir sembol haline getirmiştir. Firik Dede figürü, Raa Haqi inancının bireysel inançsal pratikle, mekânla ve hafızayla kurduğu çok katmanlı ilişkiyi anlamak açısından anahtar bir örnektir.

Tarihsel ve Mekânsal Konumlanışı

Firik Dede, 1909 yılında Dersim'in Ovacık ilçesine bağlı Karaderesi (Qeredereşi) mezrasında doğmuştur. Yaşamı boyunca hem coğrafi olarak Munzur dağlarının, hem de toplumsal olarak Kürt Aleviliğinin (Raa Haqi) en yoğun biçimde yaşadığı bir alanda konumlanmıştır. Firik Dede'nin hayatı, 20. yüzyılın ilk yarısından 21. yüzyıl başına dek uzanarak, Dersim'in en dramatik tarihsel kırılmalarına anıklık etmiş ve kendi yaşamında da bedenleştirmiştir (Alevi Haber Ağı 2020; Arslan 2022; Dersim Haber 2021; Hanoğlu 2023; Kete 2021; Umutlu 2022; Tunceli Emek 2023).

Coğrafi olarak Karaderesi, Ovacık'ın yüksek rakımlı, ormanlık ve ulaşımı güç bölgelerinden biridir. Bu izolasyon, hem 1938 Katliamı sürecinde hem de sonrasında

Firik Dede ve ailesinin yıllarca gizlenmesine olanak sağlamış; aynı zamanda onun doğayla kurduğu derin bağın da temelini oluşturmuştur. 1937-1941 yılları arasında ailesiyle birlikte Munzur nehri kıyısında, gizli bir mekanda yaşamak zorunda kalan Firik Dede, devlet baskısına karşı adeta *sır* olmuştur (Alevi Haber Ağı 2020; Arslan 2022; Dersim Haber 2021; Hanoğlu 2023; Kete 2021; Umutlu 2022; Tunceli Emek 2023).

Toplumsal özellikli kimliği ise Dervişcemal Ocağı'na mensup bir inanç önderi oluşundan da kaynaklanmaktadır. Babasıyla birlikte 1920'li yılların sonlarından itibaren civar köylerde *cemler* yürüten Firik Dede, yerel halk için yol gösterici işlev de üstlenmiştir. Özellikle Erzincan, Beyler, Aslanyurdu ve Ovacık çevresinde yürüttüğü *cemler*, hem dini sürekliliği sağlamış hem de onu bölgesel popüler bir dini figür haline getirmiştir (Alevi Haber Ağı 2020; Arslan 2022; Dersim Haber 2021; Hanoğlu 2023; Kete 2021; Umutlu 2022; Tunceli Emek 2023).

Yaşamının son yıllarını da doğup büyüdüğü bu bölgede, yıkık evinin kalıntıları arasında geçirmiştir. 10 Temmuz 2007'de, yine Karaderesi'nde, uzun süredir içinde yaşadığı sessizliğin gölgesinde Hakka yürümüştür. Firik Dede'nin yaşamı, fiziksel mekânla manevi ikamet arasında kurulan ilişkinin, *Raa Haqi* geleneği içinde nasıl sembolik bir kutsallık kazandığını da gözler önüne sermektedir (Alevi Haber Ağı 2020; Arslan 2022; Dersim Haber 2021; Hanoğlu 2023; Kete 2021; Umutlu 2022; Tunceli Emek 2023).

“Firik Dede” Anlatısı

Firik Dede anlatısı, bireysel bir yaşam öyküsünden çok, bir halkın travmatik tarihinin, baskı altındaki inanç sisteminin ve direniş kültürünün iç içe geçtiği çok katmanlı bir sözlü-miras ve -hafıza aktarımı örneğidir. Onun hayatı, hem tarihsel olaylar hem bu deneyimlerin insanda bıraktığı derin izler etrafında şekillenen, hakikatle yüzleşmenin sessiz ama yakıcı bir örneği olarak da anlatılır. Firik Dede'nin anlatısı, 1930'lu yıllarda babasıyla birlikte yürüttüğü cemlerle başlar. Erzincan ve Ovacık hattında onlarca köyde cem yürüten baba-oğul, dönemin zorluklarına rağmen inanç pratiklerini sürdürür. 1930'lu yıllarda düzenledikleri bir Hızır Cemi, ihbar sonucu askerler tarafından basılır. O sırada cemdekiler pirlarını kurtarmak için askerlerle pazarlık yapar; böylece ceme katılanlar serbest kalır ama Firik Dede firari ilan edilir. Bu olay, anlatılarda onun “kaçak” olma (*sır olma*) sürecinin başlangıcı olarak da kabul edilir (Alevi Haber Ağı 2020; Arslan 2022; Dersim Haber 2021; Hanoğlu 2023; Kete 2021; Umutlu 2022; Tunceli Emek 2023).

1938'e geldiğinde Firik Dede, ailesiyle birlikte Munzur kıyısında, sadece yakınları tarafından bilinen bir mekanda yaşamaktadır. Bu dönemde, amcası Çıla'nın kendisini teslim etmeyi reddetmesi nedeniyle askerlerce kurşuna dizilmesi, anlatılarda trajik bir dönüm noktasıdır. Firik Dede, amcasının ölümünden sonra onun konağında sabaha

kadar gözyaşı döker; bu sahne, Alevi anlatı kültüründe hem fedakârlığın hem de sadakatin bir simgesidir. Bu dönemden itibaren, Firik Dede'nin yaşamı bir içe kapanış ve sır tutuş ekseninde gelişir. Gözaltına alındığında üzerinden çıkan Pir Seyit Rıza'ya ait mektup, işkenceye maruz kalmasına neden olur; ancak hiçbir zaman “*sır vermediği*” söylenir. Bu duruşu, sözlü anlatılarda “ser verir sır vermez” Alevi duruşunun bedenleşmiş hali olarak temsil edilir (Alevi Haber Ağı 2020; Arslan 2022; Dersim Haber 2021; Hanoğlu 2023; Kete 2021; Umutlu 2022; Tunceli Emek 2023).

En sarsıcı ve merkezî anlatı ise 1981 yılında yaşanır. Oğlu Behzat, askeri rejim döneminde Tunceli şehir merkezinde gözaltına alınır ve işkenceyle, diri diri yakılarak katledilir. Bu olay, Firik Dede'nin son kırılma noktasıdır. O günden sonra hiçbir şey konuşmaz. Halk arasında bu suskunluk, yalnızca bir yas hâli değil; aynı zamanda bir *hakikat orucu*, bir *konuşmama erkanı* olarak yorumlanır (Alevi Haber Ağı 2020; Arslan 2022; Dersim Haber 2021; Hanoğlu 2023; Kete 2021; Umutlu 2022; Tunceli Emek 2023).

Firik Dede'nin suskunluğu, onu anlatanlar için sadece bir travmanın sonucu değil, aynı zamanda bir *hikmet (keramet)* olarak ifade edilir. Bu sessizlik içinde o, *temburuyla* konuşmuş, kelimeler yerine *nefeslerle, deyişlerle, ve suskunluğun diliyle* taliplerine ve Dersimlilere hitap etmiştir. Onun öyküsünü dinleyenler, bu suskunluğu bir *sır perdesi* olarak görür; çünkü “hakikatin tamamı söylenmez, sır olan yaşanır ama dillendirilmez”. Firik Dede anlatısı, bu yönüyle sadece tarihî bir şahsiyetin yaşam hikâyesi değil; aynı zamanda Alevi topluluğun ortak hafızasında yankılanan bir sır anlatısı, kutsallık yüklenmiş bir sessiz isyan ve bir direniş metaforudur (Alevi Haber Ağı 2020; Arslan 2022; Dersim Haber 2021; Hanoğlu 2023; Kete 2021; Umutlu 2022; Tunceli Emek 2023).

Koruyucu ve Yargılayıcı Fonksiyonlar

Firik Dede, yalnızca bir inanç önderi ya da trajik bir tarihsel figür değil, aynı zamanda Dersimli Aleviler açısından ahlaki ölçünün, “hakikat terazisinin” ve “koruyucu ruhaniyetin” sembolü kabul edilir. Onun yaşamı boyunca ve ölümünden sonra halk arasında üstlendiği sembolik roller, “klasik evliya” figüründe olduğu gibi iki yönlüdür: bir yandan koruyucu ve şefkatli bir derviş; diğer yandan adaletin ve hakikatin bekçisi olarak cezalandırıcı bir otoritedir. Özellikle oğlu Behzat'ın işkenceyle öldürülmesinin ardından içine kapandığı sessizlik, halk arasında iki yönlü bir yorumla ele alınır. Bu sessizlik bir yandan, uğradığı zulmün büyüklüğüne karşı gösterdiği derin bir iç yas ve vakarın göstergesidir; diğer yandan ise toplum içinde “hakikat karşısında konuşma ehliyeti olmayanların susması gerektiğine” dair bir işarettir. Bu yönüyle Firik Dede, sadece kendi acısını değil; aynı zamanda Dersimli Alevilerin yaşadığı tarihsel

travmaların da taşıyıcısı, taşıdığı yükü sessizce uyarıda bulunan bir *mürşittir* (Alevi Haber Ağı 2020; Arslan 2022; Dersim Haber 2021; Hanoğlu 2023; Kete 2021; Umutlu 2022; Tunceli Emek 2023).

Alevi sözlü kültüründe sıkça geçen “sır olanlar”, bazen kaybolarak, bazen dilsizleşerek veya görünmeyerek halktan çekilirler ama aynı zamanda “orada”dırlar. Firik Dede’nin vefatından sonra onun yaşadığı mekânın, evinin, çevresinin hâlen halk arasında özel bir saygı görmesi; oraya dilek dilemeye, sessizce oturmaya veya dua etmeye gidenlerin varlığı, onu bir tür “yaşayan jire”ye dönüştürmüştür. Özellikle çocuklarla ilgili hikâyelerde Firik Dede figürü koruyucu bir ruh olarak anılır. Sırta erdikten sonra çocukları rüyalarında uyardığı, kaybolanlara yol gösterdiği veya haksızlık edenlere görünmeden müdahale ettiği gibi anlatılır, onun postmortem fonksiyonunu ruhani düzlemde sürdürdüğünü gösterir. Diğer yandan, Firik Dede’nin hayatı boyunca dile getirdiği az sayıda söz, bir tür “nazar” ya da “hak söz” olarak aktarılır. Değişlerinde veya sohbetlerinde dile gelen sözlerin, “doğru olmayanlara işaret ettiğinde” etkisini gösterdiği, “kıрма” veya “yoldan sapma” durumlarında toplumu uyardığı söylenir. Bu bağlamda onun sessizliği, yargılayıcı bir sözsüzlük olarak işler: “Onun konuşmaması, hakikatin yüzümüze susarak bakmasıdır” diyen yaşlılar, bu yönüyle onu sadece bir mağdur değil, aynı zamanda hakikatle iç içe bir uyarıcı olarak görürler (Alevi Haber Ağı 2020; Arslan 2022; Dersim Haber 2021; Hanoğlu 2023; Kete 2021; Umutlu 2022; Tunceli Emek 2023). Özlüce, Firik Dede figürü, bireysel hafızada bir mazlumun ötesinde; kolektif bilinçte bir hak-mizan terazisinin taşıyıcısı, halkın iç sesi ve vicdanı olarak koruyan, kollayan ama gerektiğinde de sözsüzce yargılayan bir figürdür.

Ritüel Pratikler

Firik Dede’nin yaşamı, klasik anlamda bir ritüel ustalığından çok, ritüelin sessizlikle, acıyla ve dirençle iç içe geçtiği bir örüntü sunar. Onun yürüttüğü cemler, söylediği deyişler ve yaşamının son dönemindeki konuşmama hali, Alevi ritüel repertuarında hem geleneksel hem de özgün bir boyut oluşturur. Gençlik döneminde, babasıyla birlikte yürüttüğü Xızır cemleri, yalnızca inançsal değil, aynı zamanda politik bir direniş eylemidir. 1920’lerin sonları ve 1930’ların başında, Alevilik üzerindeki inanç yasaklarına rağmen köy köy gezerek cem yürütmeleri konusundaki anlatılar, cem ritüelinin toplumsal belleği yaşatma gücünü vurgular. Bu cemlerde okunan nefesler, yürütülen semahlar, yapılan niyazlar ve dağıtılan lokmalar, yalnızca bir dini pratik değil, aynı zamanda kolektif hafızanın ve de kimliğin yeniden üretimi anlamına gelmiştir. Ancak Firik Dede’nin asıl ritüel gücü, 1981 sonrası dönemde sessizlikle kurduğu dildir. Oğlu Behzat’ın öldürülmesinden sonra hiçbir şey konuşmaması, halk arasında “dilsiz niyaz”, “konuşma orucu” ve hatta “sır cem’i” gibi kavramlarla anılmıştır. Bu sessizlik, bir protesto değil, bir ibadet olarak anlaşılmış; dilin sustuğu

verde kalbin konuştuğuna inanılmıştır. Bu durum, özellikle Batını geleneğe ait olan “söz ile sır arasında perde vardır” anlayışıyla da örtüşür. Bu yönüyle, Firik Dede’nin sessizliği bir erkan haline gelmiş; onun sessizliğine tanıklık edenler, bu hâli bir hakikat öğretisi olarak içselleştirmiştir (Alevi Haber Ağı 2020; Arslan 2022; Dersim Haber 2021; Hanoğlu 2023; Kete 2021; Umutlu 2022; Tunceli Emek 2023).

Firik Dede’nin elinden düşürmediği tembur da, onun ritüel pratiğinin temel araçlarından biridir. Söz söylemeyi bıraktıktan sonra bile temburuyla nefesler çalmayı sürdürmesi, Alevi geleneğinde “sazın dili” olarak bilinen sembolizmi doğrudan yaşatmıştır. Tembur, Firik Dede için hem bir dua aracı hem de dile gelmeyen hakikatin sesi olmuştur. Onun elinde çalınan her ezgi, halk arasında bir “sessiz gülbang” olarak yorumlanmıştır. Ayrıca ölümünden sonra, yaşadığı mekânın -Karaderesi’ndeki yıkık evi ve çevresi- halk arasında *jiare* haline geldiği bilinmektedir. Bu alana gelenlerin dua ettiği, niyaz bıraktığı, sessizce oturup tembura kulak verdiği ya da sadece bekleyip dinlediği aktarılır. Bu durum, onun mekânla kurduğu ilişkiyi de ritüelleştirmiş, bir tür “canlı jiare”ye dönüştürmüştür (Alevi Haber Ağı 2020; Arslan 2022; Dersim Haber 2021; Hanoğlu 2023; Kete 2021; Umutlu 2022; Tunceli Emek 2023). Özetle Firik Dede’nin ritüel pratikleri, hem klasik cem erkânlarında aldığı yol gösterici rol, hem de yaşamının son döneminde sessizliğiyle kurduğu yeni ibadet biçimiyle, Raa Haqi inanç sisteminde nadir görülen özgünlükte bir ritüel örneği oluşturur.

Yerel Hafızadaki Yansımaları

Firik Dede, yalnızca yaşadığı dönemin değil, ölümünden sonraki kuşakların da hafızasında derin izler bırakmış bir figürdür. Onun yaşam öyküsü, bireysel bir trajediden çok, kolektif bir bilincin taşıyıcısı olarak anlatılagelir. Bu anlatılar, yazılı tarihten çok sözlü kültürle biçimlenen Raa Haqi topluluklarının belleğinde, mitolojik figürlerle benzer biçimde işler. Halk arasında onun adı, yalnızca bir insanı değil, bir dönemi, bir hâli, bir suskunluğu, bir bilgelik biçimini simgeler.

Dersim’de Firik Dede adı geçtiğinde, çoğu kişi onun “konuşmayan dede” olarak anıldığını belirtir. Bu suskunluk, halkın gözünde sıradan bir sessizlik değil, hakikatle kurulmuş bir tür içsel bağıdır. Onun suskunluğu, anlatıların merkezinde bir mesaj olarak yer alır: “Sözün sustuğu yerde hakikat başlar.” Bu ifade, özellikle yaşlı kuşaklar arasında sıkça tekrar edilir ve bir tür ahlaki pusula işlevi görür. Firik Dede, çocuklara dair anlatılarda da sıklıkla yer alır. Onun çocuklara dokunmadan dualar ettiği, rüyalarında görünüp nasihat verdiği, kaybolan çocuklara yol gösterdiği veya hasta çocuklara şifa olduğu yönündeki hikâyeler, onu yerel hafızada bir tür koruyucu aziz figürüne dönüştürür. Bu anlatılarda Firik Dede, “canını sessizce veren ama sesini kaybetmeyen” bir ruhani varlık olarak yaşamaya devam eder. Özellikle Karaderesi

çevresinde, onun adına edilen dileklerin kabul olduğuna dair güçlü bir inanç vardır. Ayrıca, Firik Dede'nin suskunluğu, halk nezdinde bir tür "iç mahkeme" olarak da değerlendirilir. "Firik Dede'nin gözü görmese de bilir, duymasa da hisseder" şeklindeki ifadeler, onun adalet dağıtan bir sezgiyle donatıldığına olan inancı yansıtır. Haksızlık edenin vicdanını rahatsız eden, hak yolda olanın yolunu açan bir "batın bilgeliği" olarak hafızalarda yer edinmiştir (Alevi Haber Ağı 2020; Arslan 2022; Dersim Haber 2021; Hanoğlu 2023; Kete 2021; Umutlu 2022; Tunceli Emek 2023).

Yerel hafızada onunla ilgili anlatılar çoğunlukla anonimleşmiş ve dönüşerek çoğalmıştır. Kimi anlatılarda Firik Dede dağlarda gezen bir dervıştır; kimi anlatılarda Munzur'un gözelerinden çıkan bir ışıktır. Bu dönüşüm, onu sıradan bir tarihsel figür olmaktan çıkarıp, jiareleşen, kutsallıkla donanmış bir kolektif simgeye dönüştürmüştür. Ayrıca, her yıl ölüm yıldönümünde yapılan anmalar, yalnızca bir kişinin hayatını yad etmekten öte, Dersim topluluğunun ortak hafızasını tazeleme eylemine dönüşmüştür. Bu anmalar, yerel halk için bir "sessiz cem" gibidir; Firik Dede'nin sessizliği içinde kendini bulanlar, o anmalarda kendi hikâyelerini de hatırlarlar. Sonuç olarak, Firik Dede figürü yerel hafızada bir birey olmaktan çıkıp; hakikat, vakar, suskunluk, direniş ve şefkat gibi kavramlarla örülmüş sembolik bir bütünlüğe dönüşmüştür (Alevi Haber Ağı 2020; Arslan 2022; Dersim Haber 2021; Hanoğlu 2023; Kete 2021; Umutlu 2022; Tunceli Emek 2023).

Jiare ve Sır Olma İlişkisi

Raa Haqi inanç sisteminde "jiare" yalnızca kutsal bir mekân değil, aynı zamanda Batını hakikatin bedenlendiği, görünmeyenle görünenin kesiştiği, dünyevi olanla aşkın olanın birleştiği alanlardır. Firik Dede'nin yaşamı ve ölümüyle ilgili anlatılar, onun bir insan figüründen bir jiareye dönüşme sürecini, yani "sır olma" halini açıkça ortaya koyar (Gültekin 2025a; 2025b).

Alevi kozmolojisinde "sır olmak", bedensel varlığın doğa ile bütünleşerek yeni bir ruhani varlık düzlemine geçmesi anlamına gelir. Bu durum, yalnızca ölümle değil; bazen toplumla kurulan bağın sessizlik ve görünmezlikle yeniden tarif edilmesiyle de gerçekleşir. Firik Dede'nin hayatı bu anlamda tam bir "don değiştirme" örneğidir: O, kendi bedenini geri çekerek suskunluğa sığınmış, halkın gözünde bu dünyadaki suretini bırakmış, fakat anlam düzeyinde varlığını başka bir formda sürdürmüştür. Özellikle 1938 sonrası yaşadığı "gizlenme dönemi" ve 1980 sonrası içine çekildiği "suskunluk hali", onun jiareleşme sürecinin iki önemli aşamasıdır. İlki, fiziksel olarak Munzur kenarındaki mağarada yıllarca görünmeden yaşaması; ikincisi ise oğlunun yakılarak öldürülmesiyle birlikte dünyaya dair sözünü tamamlamasıdır. Bu iki dönemde de onu görmeyenler, onun varlığını hissettiklerini, rüyalarda, rüzgârda, tembur sesinde

onunla karşılaştıklarını dile getirmişlerdir (Alevi Haber Ağı 2020; Arslan 2022; Dersim Haber 2021; Hanoğlu 2023; Kete 2021; Umutlu 2022; Tunceli Emek 2023).

Bu bağlamda, Firik Dede figürü, bir mekânla sınırlı olmayan ama anlamla genişleyen bir jiareye dönüşür. Yaşadığı evin kalıntıları, Karaderesi çevresi, onun oturduğu taş, suskun kaldığı oda ya da tembur çaldığı köşe... Bunların hepsi halk nezdinde “ziyaret edilen”, dua edilen, adak adanan yerlere dönüşmüştür. Buralar artık sadece mekânlar değil; onunla temas kurulan ruhani geçitlerdir. Sır olma hâli, aynı zamanda Alevi-Batını geleneğinde “sözün sustuğu yerde gerçeğin açılması” anlamına da gelir. Firik Dede’nin konuşmayı, Batın yolunun bir öğretisidir: Hakikat her zaman söylenmez, bazen susularak aktarılır. Bu yönüyle, onun sessizliği, bir öğretme biçimi, bir sınav alanı, bir derinliktir. Sözlü kültürde onun “sessizce anlattığı” hikmetler, konuşanlardan daha etkili bulunmuştur. Bugün, Firik Dede’nin adıyla anılan mekânlar ya da anma ritüelleri, bir insanı değil, bir sırrı ziyaret etmeye dönüşmüştür. Bu sır, doğaya karışmış, suya, toprağa, rüzgâra sinmiş; halkın dilinde değil ama iç sesinde yaşamaya devam etmektedir. Bu nedenle Firik Dede, Raa Haqi inancında “sır olup jiareleşen” figürlerden biri olarak, hem tarih hem de kozmoloji katmanında yerini alır.

Modern Zaman ve Gelenek Devamlılığı

Firik Dede figürü, yalnızca geçmişte yaşamış bir kutsal kişi olarak değil, aynı zamanda modern çağın koşulları içinde varlığını sürdüren bir inanç ve hafıza kaynağı olarak anlam kazanır. Onun yaşamı boyunca gösterdiği duruş, suskunluğu, temburla kurduğu sessiz iletişim biçimi, sadece geleneksel Alevi toplum yapısında değil, çağdaş koşullarda şekillenen Alevilik anlayışında da güçlü izler bırakmıştır. Özellikle Avrupa’daki Kürt Alevi diasporasında, Firik Dede’ye atıfla şekillenen anlatılar, Dersim kimliğinin ve Raa Haqi inancının özgünlüğünü vurgulayan söylemlerin önemli bir parçasıdır. Sessizlik, travma, sürgün ve hafıza gibi kavramlar etrafında şekillenen bu figür, diasporadaki topluluklar açısından hem bir kimlik sembolü hem de bir etik rehber işlevi görür. Onun figürü, yalnızca dinsel bir lider değil, aynı zamanda “hakikatin suskun tanığı” olarak politik ve kültürel mücadelelerin belleğinde yerini almıştır.

Modern dönemle birlikte Firik Dede’ye dair anlatılar, çeşitli belgesel çekimleri, fotoğraf arşivleri ve dijital ortamdaki röportaj-anma yazıları ile desteklenmektedir. Bu içerikler, onun yaşamına ilişkin görsel hafızayı güçlendirdiği gibi, yeni kuşaklara aktarımı da artırmaktadır. Böylece Alevi inanç önderleri yalnızca ocak bağlamında değil; toplumsal direniş, kolektif hafıza ve kültürel sürdürülebilirlik açısından da değerlendirildiği yeni bir anlatı evreni açığa çıkmaktadır (Alevi Haber Ağı 2020; Arslan 2022; Dersim Haber 2021; Hanoğlu 2023; Kete 2021; Umutlu 2022; Tunceli Emek 2023).

Yerel halk arasında hâlâ “Firik Dede’nin evi” olarak bilinen mekânın ziyaret ediliyor

olması, onun fiziki varlığının çok ötesinde bir anlam taşıdığını gösterir. Bu ziyaretler modern birer “hafıza pratiği” olarak da işlev görür. İnsanlar oraya dua etmeye, adak adamaya ya da yalnızca bir süre sessizce oturmaya gelirler (Alevi Haber Ağı 2020; Arslan 2022; Dersim Haber 2021; Hanoğlu 2023; Kete 2021; Umutlu 2022; Tunceli Emek 2023). Bu davranışlar, modern seküler yaşam biçimi içinde bile geleneksel ritüelin yeniden üretildiğini, dönüşerek sürdüğünü gösterir. Dahası, Firik Dede figürü üzerinden yapılan anlatılar, özellikle genç kuşaklar açısından sessizliğin bir direniş biçimi olarak anlaşılmasına da öncülük eder. Onun konuşmayışı, baskıya boyun eğiş değil; hakikat karşısında vakar ve sabırla duruş olarak aktarılır. Bu yorum, günümüzde toplumsal travma ve adalet mücadelesiyle ilgilenen Alevi gençliği için ilham verici bir etik model üretmektedir. Firik Dede figürü yalnızca geçmişte kalmış bir kutsallık değil, günümüz koşullarında da direnen, aktarılan, dönüşen ve ilham veren bir kimlik formudur. Onun yaşamı, ritüel pratikleri, sessizliği ve sembolik mirası, modern zamanda da Dersim Aleviliğinin sürekliliğini sağlayan en güçlü anlatı damarlarından biridir.

Sonuç

Firik Dede figürü, Dersim’in derin tarihsel yaralarıyla biçimlenmiş bir bireyin yaşamı üzerinden, Raa Haqi inancının en karakteristik boyutlarını yansıtan eşsiz bir örnektir. Onun yaşamı, ritüelleri, sessizliği, acısı ve halkla kurduğu bağ; bireysel kader ile kolektif hafızanın, bedensel varlık ile ruhani temsilin, sıradanlık ile kutsallığın iç içe geçtiği bir hakikat alanı sunar. Klasik anlamda bir “dede”, “pir” veya “ocakzade” figüründen daha fazlasıdır. O, kendi çağında yürütülen cemlerin son temsilcilerinden biri olduğu kadar, modern dönemin “sessiz direnişçisi”dir. Konuşmaması, yalnızca bir yas hali değil; aynı zamanda söze sığmayan bir “hakikatin taşıyıcılığı”dır. Bu yönüyle Firik Dede, sözün sustuğu yerde anlamın derinleştiği, Batını geleneğin ruhuna uygun bir biçimde “sır” olmuş bir varlıktır.

Onun adına yapılan ziyaretler, anlatılan hikâyeler, çekilen belgeseller ve yazılan yazılar; Firik Dede’nin fiziksel varlığı son bulmuş olsa bile, sembolik varlığının ve inançsal etkisinin sürdüğünü gösterir. O, sadece geçmişin değil; bugünün ve geleceğin de bir figürüdür. Bu bağlamda, Firik Dede figürü Alevi toplumu için bir hafıza taşıyıcısı, bir vicdan rehberi ve inançla şekillenmiş bir etik duruş örneğidir. Raa Haqi inancının doğayla, sırla, sessizlikle ve direnişle kurduğu çok katmanlı ilişkiyi anlamak için Firik Dede’nin yaşamı adeta bir anahtardır. Onun üzerinden okunan hakikat; sadece bireysel değil, toplumsal bir hafızanın ve dönüşmeyen bir inanç sürekliliğinin en güçlü temsilidir.

Kaynakça & İleri Okumalar

Alevi Haber Ağı. 2020. "Munzur büyük bilge piri: Pir Firik Bav." *Alevi Haber Ağı*. Eriřim: 30 Ađustos 2025.

<https://www.alevihaberagi.com/9248-munzur-buyuk-bilge-piri-pir-firik-bav.html>

Arslan, Zeynep. 2022. "Einer der letzten Transmitter der oralen Tradition des indigenen Dersim... Firik Dede..." *Zeynep Arslan* web sitesi. Eriřim: 25 Haziran 2025.

<https://www.zeynemarslan.com/firik-dede/>

Dersim Haber. 2021. "Firik Dede Kimdir?" *Dersim Haber*. Eriřim: 30 Ađustos 2025.

<https://dersimhaber.com.tr/firik-dede-kimdir-seyit-rizayla-nasil-bir-iliskisi-vardi>

Gültekin, Ahmet Kerim. 2025c. "Jiare /Ziyaret - (Sacred Places & Objects) in Raa Haqi (Dersim Alevism)", *Alevi Encyclopedia*, <https://www.aleviansiklopedisi.com/en/>, (Online Publication Date: 2 July 2025).

<https://www.aleviansiklopedisi.com/madde-x/jiare-ziyaret-raa-haqi-dersim-aleviligi-inan-cinda-kutsal-mekanlar-ve-objeler-6755/>

Gültekin, Ahmet Kerim. 2025d. "Dersim - Sacred Geography", *Alevi Encyclopedia*

<https://www.aleviansiklopedisi.com/en/>, (Publication Date: 2 July 2025).

<https://www.aleviansiklopedisi.com/madde-x/dersim-jiar-u-diyar-kutsal-cografya-5870/>

Hanoğlu, Eyüp. 2023. "Firik Dede'nin İzinde Bir Dönem Anlatısı." *Ovacık*, Hepkon Z, Yılmaz ř.L., Aslan ř (Ed.) Ütopya.

Kete, Zeynel. 2021. "Dersim Bilgesi Firik Dede (Bawa)." *Yeni Yaşam Gazetesi*. Eriřim:

30 Ađustos 2025. <https://yeniyasamgazetesi9.com/dersim-bilgesi-firik-dede-bawa/>

Umutlu, Algül. 2022. "Behzat Firik: Bira Bira Ez Tere Moron Bira." *Sendika.org*, 14 Ekim 2022. Eriřim: 25 Haziran 2025.

<https://sendika.org/2022/10/behzat-firik-bira-bira-ez-tere-moron-bira-668235/>

Tunceli Emek. 2023. "Firik Dede'nin Yaşam Öyküsü." *Tunceli Emek Gazetesi*, 17

Temmuz 2023. Eriřim: 25 Haziran 2025.

<https://www.tunceliemek.com.tr/haber/18835283/firik-dedenin-yasam-oykusu>